

ГЕРОЇ ХИЖИХ ЧАСІВ

Author: Володимир МОРЕНЕЦЬ

Сергій ОКСЕНИК. Лісом, небом, водою. (Рукопис, знайдений у старій машині часу). Пригодницько-фантастичний роман. Книга перша - "Лисий". - К.: "Коник", 2004. Книга друга - "Леля". - К.: "Коник", 2007

"Лисий і босий", але чесний, сміливий, обдарований надзвичайними здібностями, у підсумку - відважний і добрий хлопчина. Сповнена неймовірних пригод історія Лисого, його подруги Лелі та гурту ще менших, порятованих ними дітлахів, а врешті-решт - і дорослих односельців - в основі пригодницько-фантастичного роману Сергія Оксеніка "Лісом, небом, водою". Причому порятованих не тільки від фізичної смерті, а й морального звиродніння. Нелегка історія, написана дотепно, винахідливо, цікаво.

Вже перша книжка С. Оксеніка розійшлася чималим накладом і полонила тих читачів підліткового віку, котрі мали щастя дістати її у свої руки (попри усі перешкоди, які чигають на українську книжку як таку). І це - не чемна "критична фігура", а життєвий факт, бо до мене зверталось багато знайомих з проханням про примірник для своєї дитини.

Перша книжка сподобалася і мені самому (не втаю: люблю добру пригодницько-фантастичну лектуру для кожного віку), хоча маса прочитаного за життя мимохіть обтяжила мої враження певними претекстами й аналогіями подекуди такої потужної враженневої сили, що мій особистий пікнік на узбіччі Оксенікового тексту виявився, мабуть, не таким смаковитим, як для інших, менш балуваних читачів. Але й так то був очевидний жанровий прорив у вітчизняному літературному плині.

І тут з'являється роман про хлопчину, котрий у пошуках незатруєної води вибирається до Руїни, долає безліч пасток і небезпек (у цьому колі - їдучі жаби, вовкулаки та інша подібна нечисть як фольклорно-літературної, так і авторської уявно-фантазійної генези), а головне - пізнає суворий світ, у якому йому випало жити. Без дидактики, нудного моралізму, лукавих апеляцій "дорослого автора" до дитячого ума і серця, а тільки через мову вчинків і подій, долання суперечностей, принадливості загадки і тайни, логіку обставин і труд особистого вибору.

Лесик (він же Лисий) так само багато в чому розчаровується (бо й домашній їхній провідник, - учитель-інженер, - врешті-решт виявляється малою заздрісною подобою отого справжнього старого Інженера, що доживає віку в самому серці Руїни), навчається коригувати свої судження та уявлення (так на зміну рятівній ідеї водоочисної речовини приходиться забута людьми ідея криниці), самотвориться за нашої з вами участі від поразки до перемоги, від помилки до її визнання. "Антураж" - фантастичний, суть - споконвічна.

А вже в другій книжці діалогії, що має назву "Леля", автор без помітних зусиль полишає виміри, де можуть поставати будь-які сюжетні чи образно-предметні

аналогії, - ми опиняємося у цілком неповторному і, що особливо вражає, достеменному світі захоплюючої авторської фантазії. На відважних героїв тут чигають страхітливий Чата, русалки з лицами, що міняються залежно від характеру розмови й співрозмовника, вовкулаки, готові мчати далі й далі за своїм вожакком, хоча той насправді не відає, куди і пощо весь цей гін (спорадичні проблески свідомості тільки підкреслюють химерність мети, бо чисте зло такою насправді й не наділене...). Героям загрожують "сліпі пожежі", їх підстерігають "порожні дерева", смертоносна суть яких до решти не розкривається і не розтлумачується, що є знаком високої майстерності, бо саме так розгортає перспективу непізнаного і незбагненого загрозна й манлива магія таїни.

А що ж тримає при силі і надії цих дітей, котрим їхні пращури полишили у спадок сплундрований, технократично здичавілий світ? Сказав би, остаточно здичавілий, коли б не ця ось щопта відчайдухів, - часом зазнайкуватих і вередливих, часом необачних і безпорадних, але - духовно й душевно здорових дітей. Мертву воду вони знайшли у казковому казані з "професійного обладунку" переможеної у першій книжці Баби-Яги. А живу? Є висока поетичність у тому образному вирішенні, що його пропонує нам автор, покликаючи на поміч (собі? своїм героям? нам?) поняття Любові, Співчуття і Відповідальності. Поняття, на яких від найдавніших давен і подосі тримається людський світ. "Ми відповідаємо за тих, кого приручили", - писав Антуан де Сент Екзюпері; "Згоряє те, що брехнями гуде, а сяє те, що в істині й скорботі", - писав Д. Павличко: в усі часи художники різними образами утривалювали цю життєзначну сполучність совісті й серця. Як це вирішено в романі С. Оксеніка - прочитайте, не пошкодуєте.

Не пошкодуєте, бо передовсім це дуже гарна і талановита проза: мальовнича, психологічно містка й водночас позбавлена товстогубої повчальності. Так, у внутрішніх монологів персонажів може промайнути у кращому сенсі повчальна думка на кшталт "намагатися принизити можна тільки рівного собі", проте вона виникає як продукт живого мислення (бо насправді такою ця думка тут і є), а не як заздалегідь підготовлений рецепт, що видається читачеві.

Стрімка, динамічна оповідь (захоплюючі пригодницькі колізії якої, до речі, не раз змушують зазирати в наступний розділ для вгамонення власної читацької бентеги) може на коротку мить розтектися мирною заводдю ліричної медитації або зблиснути таким фразеологічним сяйвом, що мимоволі тягне зазирнути в "Розсипи народної мудрості" й пошукати там першовзірця. Як, приміром, отут: "вона мала таку силу впливу, що й камінь би, здавалося, водою потік, куди вона скаже..." Зазирає - такого не знайшов. Цей образ не взятий у готовому вигляді зі скарбниці народної фразеології, а витворений за алгоритмом мовної творчості українського народу. І це при тому, що вся лексична й синтаксична тканина роману цілком сучасна й адекватно відбиває мовленнєвий досвід українських дітлахів.

Особливого акценту заслуговує усюдисущий і завжди витончений гумор цього розумного тексту (мовний, ситуативний, рефлексивно-психологічний), гумор, що жене інтелектуальну кров по всіх капілярах повістування. "Як тебе звати? - Василем. - Скажи-но мені, Василеме, а чи не бачив ти тут..." Мовна, психологічна гра, інтелектуальна розвага, - якості, що виникають із творчої свободи і снаги, - також зумовлюють винятковість роману, коли мати на увазі переважно "зменшувально-розширювальний" тип оповіді у творах для дітей.

Це - добрий і розумний гумор, а ще точніше - жвавий розум в активованому стані, що приваблює як старого, так і малого, але не розмиває етичних координат художнього цілого: в остаточному підсумку добро тут - добро, а зло - зло, хоч це далеко не завжди і зовсім не відразу є очевидним: інтелектуальний шлях до розуміння цієї неочевидності ми проходимо разом із персонажами Оксеніка, - напружено й відважно! Власне, природна відсутність "більшовицької" поляризованості явищ і персонажів на "чорне" і "біле" є якістю неоціненною: тут усе - кольорове, сповнене емоційної світлотіні, оцінкових суміщень, а люди, - як зазвичай люди, - в чомусь добрі, у чомусь - лихі... Це - знак приналежності прози до нової культурної епохи, яка навчає нас бути мудрішими і не ділити все на "плюс" і "мінус", бо життя - складніше. Цілком очевидно, що проблеми, які поступово виринають із цього пригодницько-фантастичного тексту, є фундаментальними проблемами людської екзистенції.

Особистість і влада (образ Вічного Вождя, котрий сам вирішує, кого і чому навчати, а кого лишати неписьменним), екологія довкілля і моральний стан суспільства (взагалі центральна "тема" цього роману), моральний вибір, що перед ним опиняються дорослі мешканці села (відкупитися від вовкулаків цими чужими дітьми чи вступити з тими вовкулаками у бій? а коли відкупитися, то як з тим жити далі?) - все це вічні питання великої літератури. Тієї, що і за Софокла, і за Франка, і за Камю, і за Павича. Не стомлюючи читачів подальшим аналізом, стверджую: на мою думку, маємо справу з видатним художнім твором для дітей, що заслуговує найвищої відзнаки у своїй галузі - державної премії імені Лесі Українки. Звісно, коли поняття Любові і Честі в теперішні часи дикості, жадоби й безчинства щось та значать.